

Проф. др НЕВЕНКА БОГОЈЕВИЋ-ГЛУШЧЕВИЋ

СТАТУТАРНИ ПРОПИСИ И ПРАВНА ПРАКСА У КОТОРУ У XIV ВИЈЕКУ

1. Историја древног града Котора изузетно је занимљива. Обиљежавају је прије свега врло честе промјене врховног господара подручја којем је град припадао као и статус овог града под туђинском влашћу. Дуго времена овим градом су владали Илири¹, Римљани,² Византинци,³ Словени⁴ и Млечани⁵, који су сви понаособ оставили видног

¹ О локацији и имену града детаљно код : А. Mayer, *Gdje je ležao Acrivium*, Split, 1932, стр. 18; Р. Butorac, *Teritorijalni razvitak Srednjovjekovnog Kotora*. Anali historijskog instituta u Dubrovniku X-XI (1966), стр. 43-101; Р. Butorac, *Boka Kotorska od najstarijih vremena do Nemanjića*, Split 1927, стр. 29-42, 61-77; А. Mayer, *Catarensia*, Zbornik historijskog instituta, JAZU, Zagreb 1954, стр. 95-109.

² Види детаљније код; С. Flaminus, *Carharus Dalmatiae civitatis in ecclesiastico atque civilis statu historicis documentis illustrata*, Patavi 1798; Н. Ђорић, Котор до 1420. године, Нова Европа, Стара Градишка, 1934; П. Буторац, *Бока Коџорска од најстаријих времена до Немањића*, Сплит, 1927, стр. 61-77.

³ О дугом временском периоду византијске управе у Далмацији, значају те управе, настанку наших градова и утицају те управе на њихов развој - доста је писано. Мишљење по горе наведеним питањима код низа аутора се разилазе. Види: Ј. Ферлуга, *Византијска управа у Далмацији*, САНУ, књ. ССХС, Београд, 1957. стр. 152; Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1947, стр. 480, М. Konstrenčić, *Nacrt historije države i hrvatskog prava*, Zagreb 1956, стр. 110; М. Konstrenčić, *Postanak dalmatinskih srednjevječnih gradova*, Šišićev zbornik, Zagreb, 1927, стр. 117; К. Јиречек, *Трговачки друмови и рудници Србије и Босне у средњем веку*, Сарајево, 1951. стр. 142; М. Barada, *Dalmatia Superior*, JAZU, 1949, књ. 1 стр. 5-25.

⁴ Котор је био под влашћу Србије од 1186. до 1371. године. О том питању детаљно код: Ст. Новаковић, *Законски сјоменици српских држава средњег века*, Београд 1910, стр. 21; И. Синдик, *Комунално уређење Котора од прве половине XII до друге половине XV стољећа*, САН, (посебно издање), књ. CLVX, Београд, из 1950.

трага на уобличавање његовог административног и правног уређења. Од нарочитог значаја је било дуговремено задржавање Римљана, чије су муниципално уређење и изграђена правна схватања послужили као солидна основа за уређење ове градске комуне у средњем вијеку,⁵

Захваљујући повољном географском положају, који га је оријентисао на трговину и поморство, Котор је укључивањем у медитеранску трговину већ у раном средњем вијеку створио услове за привредни просперитет⁶. Уз то, активан живот на мору му је омогућио да лакше и непосредније долази до зрелих плодова цивилизације и културе.⁷ Кулминацију у развоју доживио је у XIV вијеку, када је био један од најразвијенијих градова на јужном дијелу наше јадранске обале, важан трговачки, поморски и културни центар. Тада се град налазио под врховном влашћу Србије и био уређен као аутономна комуна са самосталним правним поретком и комуналним уређењем, сличним другим медитеранским комунама тога доба у нас, у Италији и у Јужној Француској.

Основни извор права био је градски Статут, донијет у првој половини XIV вијека. Још прије доношења Статута Котор је имао свој нотаријат и канцеларију и notare и канцеларе који су били школовани у Италији. У нотаријату се обављала писмено-правна страна цјелокуп-

стр. 77; Ј. Ковачевић, *Историја Црне Горе*, књ. I, Титоград, 1970, стр. 410; К. Костић, *Стара српска трговина и индустрија*, Београд 1904, стр. 250; Н. Фејић, *Которска канцеларија у средњем веку*, Историјски часопис, књ. 27, Београд 1980, стр. 13; S. Mijušković, *I mercanti Veneciani a Cattaro durante il dominode Nemanjići (1186-1367)*, Studi Veneciani, Firenze, 1968.

⁵ Котор је дошао под власт Венеције 1420. године. Детаљно о томе код: М. Милошевић, *Дилеме економске политике Млеђачке републике Према Котору*, Историјски записи, бр. 3/4, Титоград 1973, стр. 237-242; уп: А. Pertile, *Storia diritto Italiano IV*, Storia del diritto privato, Torino, 1878, pag. 120-135.

^{6a} О постанку далматинских градова у нашој литератури су подијелена мишљења. По једном, које заступа већина научника, приморски градови су се развили у тијесној вези са римским муницијама (М. Kostrenčić, *Postanak dalmatinskih srednjovjekovnih gradova*, Šišićev zbornik, Zagreb, 1929, стр. 114. М. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova po tipu trogirskom*, RAD 239, Zagreb 1931, стр. 57; Ј. Маргетић, *Римско и византијско муниципално уређење средњовјековних оштина у нашим приморским крајевима*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, XXIII/75, стр. 103-113) Друго, супротно становиште, заступа И. Строхал. Он сматра да је развитак приморских градова аутономан, отклањајући било какву њихову везу са римским муницијама (I. Strohal, *Pravna povijest dalmatinskih gradova*, Zagreb, 1913).

⁶ Почев од XII вијека град је имао значајну улогу у трговини са градовима на другој обали Јадрана. Предузимљиви которски трговци су добијали од тих градова разне привилегије. Тако су 1195. године у Барију били ослобођени од плаћања двију основних дажбина; анкоратика (таксе на бродове) и платеатика (тржишне таксе). Види: Уп: А. Pertile, op. cit. pag. 48-60.

⁷ Уп: А. Pertile, op. cit. pag. 48.

ног приватног и дијелом јавног живота града. Стога су нотарске књиге изузетно значајан извор сазнања права, а истовремено су огледало примјене Статута у пракси и његова допуна.^{7а} Сачуване су у Которском архиву 182 нотарске књиге преписа разних правних докумената и исправа, од којих најстарија датира из 1326. године. Књиге су писане латинским језиком готског курзива. На XIV вијек се односе три нотарске књиге. Прва обухвата период 1326-1335. године, друга 1329. годину и раздобље 1332-1337. године, а трећа слиједи након велике празнине од 50 година и садржи исправе од 1392. до 1401. године. Прве двије књиге су доживјеле критичка издања и штампане су на латинском језику⁸, док је трећа у изворном рукопису са 1560 исправа, необјављена.⁹

Циљ наредних страница овог рада је да прикаже которски Статут као основни правни акт которске комуне у XIV вијеку и да кроз анализу његових одредби и правне праксе забиљежене у нотарским књигама у истом раздобљу покаже да ли је и у којој мјери Статут заиста био основни регулатор односа у комуни, или је у то доба уз Статут и обичајно право инкорпорирано у њему или пак самостално важило као извор права. Кроз ову анализу такође ће се показати и које су основне карактеристике тога права, да ли и колико у њему има елемената реципираног римског права оличеног кроз право *ius commune*, потом аутоног локалног обичајног, примјеса словенског или трагова византијског права.

2. Которски Статут је донијет у вријеме када је Котор припадао средњовјековној Србији, моћној држави у залеђу којој је представљао природан излаз на море. Специјалан положај који је уживао град под српском влашћу управо ја нашао најбољи израз у Статуту као основном правном акту. Статут је био најважније градско оружје у чувању и даљем ширењу аутономије.¹⁰ Статут града није настао одједном и не представља најстарији которски закон. Појединачне одредбе, које се по садржају и функцији нимало не разликују од појединих одредби каснијих статутарних књига донесене су у Котору још почетком XIII вије-

^{7а} О садржају средњовјековних которских нотарских књига писано је у Водичу кроз архивску грађу, Котор 1977, стр. 160; и код: И. Синдик, *op. cit.* стр. 1-12; Н. Ф. Schmid, *Dalmatinsche Stadtbucher*, *Zgodovinski časopis*, 1952/53, бр. 6-7, стр. 384-385; Н. Фејић, *Исправе которских нојара из XV стољећа, Мисцеланеа*, Историјски институт Београд, књ. VIII/1980, стр. 1-9; Н. Фејић *Которска канцеларија у средњем вијеку*, *Историјски часопис*, XXVIII Београд 1980, стр. 1-63.

⁸ А. Mayer, *Monumenta Catarensia I*, *Kotorski spomenici*, vol. I, Zagreb 1951, стр. 645; А. Mayer, *Monumenta Catarensia II*, *Druga knjiga kotorskih notara*, god. 1329, 1332 do 1337, Zagreb 1981, стр. 658.

⁹ Државни архив у Котору, *Acta notarialia*, vol. III (1392- 1401), Судско нотарски списи, књ. III, стр. 960.

¹⁰ Уп: С. Мијушковић, *Statuta civitatis Cathari*, Годишњак Поморског музеја у Котору, 1954, бр. 1/2, стр. 1-3.

ка.¹¹ Па ипак, тек се почетком XIV вијека пришло формирању књиге Статута. Иза извјесног броја поглавља, која су вјероватно представљала првобитни Статут¹², дописивана су у нарочитој књизи поглавља изгласана у Великом вијећу. Статут, у ствари, представља скуп закона, који су настајали на основу конкретних ситуација и потреба, записиваних по реду доношења. Доживљавао је низ редакција, од којих је најзначајнија она из 1371-1372. године. Та редакција није била механичко преписивање у једну књигу дотле донијетих одлука, већ је имала за циљ систематизацију по садржају. Настојања, међутим, нијесу у потпуности уродила плодом, јер се хронолошки ред пореметио, а разврставање по садржају није досљедно извршено.

Которски Статут није доживио модерна критичка издања. Сачуван је у штампаној млетачкој редакцији из 1616. године¹³ и четири рукописа: Капоров рукопис у библиотеци породице Капор на Корчули, Млетачки рукопис (Marcian Col. Lat V, XXXII, № 26-36), Рукопис Свеучилишне књижнице у Загребу (R 4074) и Богишићев рукопис у Цавтату (Statuta Cathari 88-A, XIV, 3/38).¹⁴ Рукописи се међу собом и упоређени са штампаним издањем разликују и по броју поглавља и по обиму материје.¹⁵

У овом раду коришћено је штампано издање Статута из 1616. године, писано латинским језиком, које садржи 532 члана (први датирани члан је из 1301. године).

3. Штампано издање Статута је подијељено на четири дијела, која се временски поклапају са смјенама врховне власти у Котору у XIV и XV вијеку. Први дио - *De constitutione iudicium civitatis Cathari* - обухвата период од почетка XIV вијека до потпуне которске самосталности и има 439 поглавља, садржински прилично систематизованих. Други дио - *Partes captae tempore Catharinorum* - садржи одлуке Великог и Малог вијећа до 1420. године. *Partes captae e Domini Venetiarum* садржи све

¹¹ Уп: В. Богишић, *Писани закони на словенском јузу*, Београд, 1926, стр. 90; *Историја Црне Горе*, Титоград 1970. књ. II, Том I, стр. 90.

¹² О.О. Марков, *Сѣдайуйѣ города Коѣора*, Записи рускога научнога друштва, Београд, 1930, стр. 128-113; С. Мијушковић, *op. cit.*, стр. 6.

¹³ *Statuta et leges civitatis Cathari* (apud Robertum Mietum), Venetiis 1616, стр. 447.

¹⁴ Сигнатуре рукописа цитиране по Н. Фејићу, *op. cit.*, стр. 11.

¹⁵ О Статуту и његовим рукописима детаљно код: Н. Богојевић - Глушчевић, *Својински односи у Коѣору у XIV вијеку*, Никшић 1992. стр. 38-40 и у литератури: С. Мијушковић, *op. cit.*, стр. 116; В. Богишић, *op. cit.*, стр. 90; *Историја Црне Горе*, стр. 90; у средњем веку, стр. 1-63; И. Синдик, *Комунално уређење Коѣора*, Београд, 1950, САН, књ. 165; И. Божић, *Нацрт збирке извора за историју Црну Гору* (необјављен нацрт); G. Valentelli, *Bibliotecae manuscrite ad S. M. Venetiarum*, Venetiis, 1868 - 1973; G. Valentelli, *Bibliografia Dalmata tratta da codici della Marciana di Venezia*; I. Strohal, *Statuti primorskih gradova i općina*, Zagreb 1911.

акте о предаји Котора Венецији. Четврти дио обухвата период владавине млетачких комеса у Котору (1420 - 1424. године).

Которски Статут у својим одредбама залази у скоро све области правног живота, мада ни једну не регулише у потпуности. Претежан број одредби односи се, што је сасвим схватљиво за доба у којем је донијет, на административно уређење јавног живота комуне. Статут садржи бројне прописе о органима управљања градом, о административној и судској власти и поступку, ступању чиновника на дужност и функционисање финансијских, царинских и других градских служби.

Из садржине одредби је сасвим јасно да је осамостаљена градска олигархија овим прописима обезбиједила себи врло адекватан и до детаља изграђен правни механизам за концентрисање сопствене моћи и власти у Котору. Чак је и цркву, као врло моћног и утицајног феудалца и свог великог имовинског такмаца, одговарајућим прописима ставила посве под своју контролу.

С друге стране, приватноправни живот града је статутарним прописима само фрагментарно уређен. Одредбе којим се регулише овај сегмент правног живота у Котору су и прилично несистематизоване и разбацане по Статуту. Статут је само дјелимично регулисао неке приватноправне области, док је многе оставио скоро потпуно нетакнуте. У области имовинскоправних односа у њему нема ни једне или скоро ни једне одредбе о многим важним институтима, као што су својина, дериватно прибављање својине, заштита својине, државина и службености.¹⁶ Непотпуно је регулисано и облигационо право.¹⁷ У Статуту нема помена о низу правила из облигационог права која су примјењивана у правној пракси тога доба. Ни један облигациони уговор није у потпуности регулисан. Нешто више и прецизније је уређена купопродаја и закуп, док се неки други уговори уопште не помињу (нпр. послуга, мандатум, остава). У области статусног права низ питања је такође посве статутарно нерегулисан као нпр. питање правне и пословне способности. Статут садржи релативно велики број одредби из породичног и наследног права. Прецизно су уређени питања начина склапања брака, имовинских односа међу супружницима, имовинских и личних односа међу дјецом и родитељима и дјецом међусобно након изласка из породичне заједнице, питање мираза и његовог обезбјеђења, питање удовичког ужитка мужа и жене, законско наслеђивање, форме теста-

¹⁶ Уп: Н. Богојевић - Глушчевић, *Својински односи у Котору у XIV вијеку*, Никшић 1992, стр. 249.

¹⁷ УП: Н. Богојевић- Глушчевић, *Подаци о облигационом праву у которским изворима XIV вијека*, Зборник Правног факултета у Титограду, бр. 6-7, Титоград 1981, стр. 95-102; Невенка Богојевић - Глушчевић, *Уговор о купопродаји у Котору у XIV вијеку*, Подг. 1997, стр. 15

мента, правила о продаји оставштине и низ других питања.¹⁸ Бројност ових одредби у односу на све остале из области приватног права вјероватно се може објаснити чињеницом да је баш у сфери породичних и наслѣдних односа нагли економски развој унио највише новина разбијајући до тада кохезионо повезане породичне заједнице.

4. У погледу начина доношења, као и у погледу садржине, которски Статут се не разликује од већине статута средњовјековних приморских комуна донијетих у периоду од XII до XV вијека. То је последица сличних услова у којима су вршене кодификације.¹⁹ Одговарајуће разлике у погледу карактеристика права садржаног у статуту ипак међу њима постоје и условљене су разликама у степену развоја комуне. Тако се при одређивању општих карактеристика права садржаног у которском Статуту може на основу реконструкције садржине његових одредби и коришћене правне терминологије сасвим поуздано тврдити да је у XIV вијеку которско статутарно правно реципирало у значајној мјери римско право као опште право, *ius commune*, да су подударности у регулисању приватноправних института овог права са римским и општим правом јасно уочљиве и препознатљиве, посебно у трговачким уговорима, да је у овом праву и приличној мјери коришћена латинска правна терминологија, нарочито за институте облигационог права (нпр. купопродаје - *venditio*, ортаклука - *societas*, капаре - *agga*, јемства - *fideiussio*, уговорне казне - *stipulatio poenae*), али и да је правни систем у Котору у XIV вијеку имао у односу на наведено право прилична одступања. У тим одступањима, која су одраз специфичних градских прилика, веома су присутни елементи локалног и словенског обичајног права, а у неким правним институтима и трагови византијског права. То се нарочито односи на својинско-правни режим на непокретностима у градској околини²⁰, као и у регулисању система кажњавања и појединих кривичних санкција.^{20а}

5. Осим неких обичајноправних правила која су инкорпорирана у Статут^{20б} у правној пракси средњовјековног Котора је, као посебан из-

¹⁸ *Statuta et leges civitatis Cahtari, Venetis, 1616* (у даљем тексту означен као *Statut. Cath, cap. 182-210*).

¹⁹ Уп: Ј. Даниловић, *Дубровачки сѣаѣуѣи и "consuetudo"*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1-2, Београд 1975, стр. 1-25.

²⁰ Види о томе код: Н. Богојевић, - Глушчевић, *Својински односи у Котору у XIV вијеку*, Никшић 1992, стр. 249; М. Милошевић, *Grbaljske bune XV stoljeća*, Zagreb, 1977, Институт за хрватску повијест, Радови, 10, Стр. 275-303; Е. Наумов, *Народно васѣаѣаѣиѣ в Котору и которској обласѣи 1380. године*, Москва 1966, Академија наука СССР, Запис Словенског научног института, том XXX.

^{20а} И. Синдик, *op. cit.*, стр. 110; С. Мијушковић, *op. cit.*, стр. 15, Ж. Бујуклић, *Правно уређење средњековне будванске комуне*, Никшић 1988, стр. 124, 125, 135, 153, 171, 215, 244, 261, 264,

^{20б} *Stat. Cath, cat. 13, 20, 23, 26, 27, 29, 36, 37, 39 40* и низ других.

вор права, супсидијерно важило локално обичајно право - *consuetudo*²¹. Разлози за постојање такве праксе у Котору су вишеструки. Првенствено, статутарни прописи који су слиједили процес промјена у аутономној комуни нијесу могли у потпуности да одговоре свим захтјевима свакодневног живота. Осим тога, ни услови за радикални раскид са првобитним начином регулисања односа нијесу се ни одједанпут ни у потпуности стекли. Томе свакако треба додати и то да су се трагови ранијих обичајем регулисаних односа живо осјећали у неким областима друштвене свијести. Иако се законодавац упорно трудио да постави у законске оквире новонастале односе и да их као такве уздигне над институцијама које су у нестајању и тиме назначи прекид са наслијеђеним начином мишљења, ипак су се, како је то у чл. 37 Статута наведено, у судијској пракси XIV вијека дјелиоци правде "ослањали" на обичајно право. На виталност обичајног права и на његову примјену и након низа година по доношењу Статута упућује и податак да је обичајно право коришћено у раду апелационих судова крајем XIV и у XV вијеку.²²

6. Сачувана архивска грађа показује да су у пракси прописи примјенљиви, али да се примјењују и обичаји као извор права. У већини исправа и судских спорова стоји клаузула да се спор ријешио под статутарним прописима и обичајима града, или да је исправа сачињена у складу са Законом и Статутом - *secundum statuta et leges civitatis Cathari*. Најбројније од свих сачуваних исправа су свакако исправе о реализацији залоге као реалног и јемства као персоналног обезбјеђења облигације, исправе о закљученим купопродајним уговорима, потом разни својински спорови, питања везана за миразни режим и тестаментална располагања.

6.1. Свака исправа о залози добара или евентуални судски спор вођен о извршењу залоге садржи назнаку да се сходно одредбама Статута из читаве имовине дужника треба наплатити дуг.^{22a} Постојала је заправо статутарна могућност за увођење неке врсте генералне хипотеке на имовини дужника као општег средства обезбјеђења извршења уговорних обавеза у исправном означеном клаузулом "*super me et omnia bona mea*".²³

²¹ Упореди са дубровачким правом код: Ј. Даниловић, *op. cit.*, стр. 2.

²² И. Синдик, *op. cit.*, стр. 110; S. Mijušković, *I testi delle sentenze d'appello die Calleghi di Padova, Vicenza, Verona e Treviso si ricorsi da Cattaro*, Atti del II Congresso internazionale della Societa Italiana di Storia dei Diritto, Firenze MCMLXXI.

^{22a} Stat. Cath., cap. 81, De rebus pignoratis; cap. 264, De venditione pignorum; cap. 268, De rebus ad certum terminum remanentibus in venditione, qua sunt alijs obligata.

²³ Примјера ради у: Monumenta Catarensia, vol. I, JAZU, Zagreb 1951. (у даљем тексту означена као СН I) исправе бр. 456, 16. XI 1327; исп. 446, 3. XI 1327; исп. 447, с. XI 1327; испр. 448, 3. XI 1327; исп. 449, 13. XI 1327, исп. 450, 3. XI 1327; исп. 451, 3. XI

Ипак, да све прецизно прописано и статутом регулисано у пракси није беспрекорно функционисало, показују неки судски спорови управо код реализације залогa. Разлог њиховом вођењу је свакако непоштовање статутарних правила о залози или пак немогућност њиховог остваривања због неких других статутом установљених права. Илустроваћемо редом бројним документима наведене констатације. Тако се на примјер 25. VIII 1335. године води спор између дужника и залогодавца Сергија Јакањина и Деје, удовице Медошeве, као повјериоца и залогопримца, која је због неизвршавања Сергијеве обавезе исплате главног дуга "ушла" у његове земље и за вријеме држања тих земаља "побрала" са истих земљарину. Сергије тражи да му се земљарина изручи. Спор је пресуђен у Сергијеву корист. Он има право на земљарину са заложених земаља, "јер по Статуту о извршењу онај ко уђе у нечије земље нема право на земљарину."²⁴ Занимљив је и један спор вођен 10. априла 1333. године. Повјерилац, Мићо Бисин тужи Јелену, удовицу Марина Болице, да му исплати дуг свог мужа од 23 перпера јер је "био истјеран из дијела винограда њеног покојног мужа у Тивту у који га је суд увео". Разлог томе је што је виноград који је дат у залогу био Јеленин мираз. Суд пресуђује да Мићо може "ући" у други Маринов посјед у висини двоструког износа дуга, да посјед држи три мјесеца, а да послије затражи дозволу од суда ако га жели продати.²⁵ Дакле, уредна исправа о залози сачињена по процедури коју тражи Статут у формалном и материјалном погледу оспорена је, у овом случају, јачим правом удовице на заложеној мужевљевој имовини која служи за обезбјеђење мираза. То је право јаче од било којег другог права, те је стога Суд, сходно статутарним одредбама, увео повјериоца у други посјед ради наплате дуга.

6.2. Купопродајни уговор као један од најзначајнијих приватно-правних уговора регулисан је Статутом у низу одредби, нарочито уговор о купопродаји непокретности. С обзиром на изузетан значај непокретности, законодавац је прописао и посебан режим њиховог

1327; исп. 509, 3. IV 1330; исп. 497, 25. XII 1327; исп. 498, 15. X 1327; исп. 530, 17. IV 1330; исп. 531, 16. IV 1330; исп. 531, 16. IV 1220; исп. 504, 11. II 1330; исп. 510, 3. IV 1330; исп. 1038, 10. VIII 1332, исп. 1080, 10. IV 1333, исп. 10, 21. VI 1326; СН II исп. 85, 24. VIII 1332; исп. 87, 26. VIII 1332, исп. 519, 17. XI 1333; исп. 547, 25. VII 1334; исп. 1007, 16. IV 1329; исп. 1038, 15. III 1336; исп. 1039, 15. III 1336; исп. 1030, 15. III 1336, исп. 976, 29. I 1326; исп. 1013, 13. IV 1336, исп. 1100, 5. IV 1337; исп. 1097, 5. IV 1337; исп. 1063, 2. X 1336; исп. 1052, 12. VIII 1336; исп. 1054, 13. VIII 1336; исп. 1057, 15. VIII 1336; исп. 944, 25. VIII 1335 СН III, стр. 323, исп. 1, 20. VIII 1396; стр. 618, исп. 1, 13. XI 1398; стр. 663, исп. 1, 20. IV 1399; стр. 660, исп. 1, 14. IV 1399; стр. 607, исп. 1, 17. IX 1398; стр. 278, исп. 3, 26. III 1395; стр. 421, исп. 2, 18. III 1396. и низ других.

²⁴ *Койторски сјоменици, Друга књи́га койторских но́пара год. 1329, 1332. до 1337*, Загреб 1981. (у даљем тексту означено као СН II) исп. 944.

²⁵ СН I, исп. 1080, 10. IV 1333.

отуђивања путем јавног оглашавања²⁶, у исправама означен као "venditio cridata fuit ter in platea per Riparium secundum Statuta et consuetudinem civitatis Cathari". Свака продаја без таквог оглашавања правно је ништавна.²⁷ Скоро свака исправа о купопродаји сачињена је у XIV вијеку садржи такву клаузулу. Само су забиљежена четири уговора која нијесу поштовала овакав поступак јавног оглашавања.²⁸

И остала статутарна правила везана за промет непокретности су у пракси поштована. Тако се, примјера ради, статутарно правило о праву рођака на пречи откуп продате непокретности²⁹ поштује на суду, а странке су у обраћању суду ради остваривања тог права позивају управо на Статут. Захтјев за откуп продате непокретности и искоришћено право сродника по том основу као статутарно право забиљежено је у исправи од 1. VIII 1335. год. Продавчева кћерка тражи од купца да јој дозволи откуп очевих некретнина позивајући да се при том "на право по Статуту", а судије након што су установиле "да је право засновано на Статуту одобравају исту и сачињавају исправу о томе."³⁰ Позивање на статутарна правила постоји још у низу исправа о промету некретнине коју има, тужени преко пуномоћника, у својој одбрани позива "на статутарне одредбе о роковима у којима се права у вези са некретницама могу остваривати" (... statutum dicit, quod si quis viderit possidere factum sum per annum, deinde postea nihil dicere possit... et etiam quod si non fuisset in ciuitate petitor od duos annos postea possessorem non valeat molestare...). Суд пресуђује у корист туженог, јер је његово позивање на цитиране одредбе Статута имало чињеничну подлогу.³¹ Слично је и у спору вођеном 15. III 1336. године око наводне узурпације земљишта тужитељице коју је тужени обрађивао и на њој засадио виноград. Тужени су у својој одбрани позива на то "да је ту земљу купио, да на то што је на њој урадио има право, да у вријеме продаје исте није истакнут никакав приговор у вези са том некретнином, те да стога тужитељица нема право да га узнемирава и тражи спорну некретнину". Сваки чињенични навод туженог нашао је правно "покриће" у Статуту.³²

Ипак се у овој области могу срести исправе које доказују супротно и указују управо на непоштовање статутарних прописа. Тако је, примјера ради, управо због кршења статутарног прописа по коме је продаја непокретности након године дана од смрти оставиоца неваља-

²⁶ Stat. Cath. cap. 256, De constitutione venditionum.

²⁷ Stat. Cath. cap. 256, De constitutione venditionum.

²⁸ SN I исп. 418, 18. IX 1327; исп. 651, 9. VI 1331; исп. 684, 7. VII 1331. исп. 1306. 12. VI 1335. године.

²⁹ Stat. Cath., cap. 261, De venditione possessionis propria.

³⁰ СН II, исп. 939; слично у СН II, исп. 1003, 15. IV 1329.

³¹ СН I, исп. 989, 15. IV 1332.

³² СН II, исп. 1041.

на Суд поништио продају куће коју су извршиоци тестамена покојног Вита Пасија учинили после тога рока. Судије су пресуду образложили наводом "да Статут такво отуђење имовине стриктно забрањује".³³ Поштовање Статута овом случају обезбиједили су судски органи.

6.3. Статутарне одредбе из области стварноправних односа нијесу бројне у которском Статуту. Регулисана су само нека питања из ове проблематике. Нешто подробније у односу на друге институте обрађени су одржај и ограничења права својине у граду и градској околини.

6.3а. Которски законодавац је у два наврата у XIV вијеку регулисао питања везана за одржај непокретности. Прва одредба, *De possessio possessa duorum annorum nonrespondenda*, датира из 1325. године.³⁴ Повод за њено доношење била су веома несређена питања својине и других стварноправних односа на непокретностима почетком XIV вијека. Проблеме у свакодневној пракси нарочито су стварали они појединци који су држали непокретности од давнина а "одбијали су да се одазову на судски позив када су им друга лица захтијевала да те непокретности врате". Зато је овом одредбом било прописано да "сваки грађанин или странац који сматра да има неко право на непокретности која је у посједу неког другог лица на подручју општине може то своје право тражити судским путем у року од двије године од доношења ове одредбе." После овог рока заинтересована лица не могу ништа тражити поводом ових непокретности, а они који их посједују не морају одговарати на захтјеве тих лица. Питање права својине се тиме сматрало ријешеним. Држаоци непокретности су, ако нико у предвиђеном року није утужио, непокретности могли несметано користити. Држалац је тако постао "*versus possessor*", тј. власник у смислу римског посткласичног или средњовјековног права, дакле у смислу извршавања пуне власти коју правни поредак признаје и штити која по својем садржају није строго одвојена од посједа.³⁵

Судски спорови указују на поштовање ове одредбе у свакодневној пракси. Пропис из 1325. године је основ за доношење пресуде у спору између Раде, удовице Мата Кимина, као тужиље, и Раде, удовице Церне Гигина, као тужене. Тужиља се обратила суду, 22. III 1332. године, зато што јој тужена није одговорила на захтјев којим је од ње тражила да јој дозволи прекуп врта који је њен муж, за дуг од десет перпера, заложити прецима мужа тужене још 1284. године. Тужена у своју одбрану истиче приговор "да по Статуту има право да не одговара тужиљи зато што је прошао рок од двије године у којему је тужиља могла поднијети захтјев

³³ СН I, исп. 998, 16. IV 1332.

³⁴ Stat. Cath. cap. 265.

³⁵ Уп: А. Pertile, op. cit. pag. 82 - 94; L. Margetiћ, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo*, Rijeka 1980, стр. 33.

такве врсте. Након протекла рока нема право да је узнемирава". Суд је уважио приговор тужене.³⁶ Парница вођена 15. IV 1332. године такође указује на примјену овог прописа. Тужилац Јаков, унук пок. Драге Томине тужио је Маргарету, удовицу Томе Павлова, "зато што му није одговорила на захтјев којим је тражио да се изврши диоба цјелокупног иметка. На то је, наводно, имао право као наследник, јер су његов дјед Тома и Томина браћа, Павле и Медош, живјели у заједници у којој су им непокретности биле неподијелене." Осим тога, сматра "да има право да учествују у подјели непокретности пошто је у истом степену сродства са оставиоцима као и тужена". Тужена је, преко заступника, у одговору на тужбу изнијела неколико приговора: "прво, да јој Јаков није брат, да по Статуту нема право да тражи ствари ако је кроз годину дана мирно гледао да их други посједује, да је надаље тужилац, који је био одсутан двије године, протеклом тога времена изгубио право да било шта тражи, да су напоскон прошле двије године и за њу и да она тужиоцу Јакову за то не одговара на његов захтјев". Како Јаков није могао приказати суду Статут по којем међу браћом посједи једног не прејудицирају другом и пошто су судије утврдиле да су наводи тужене посве тачни и по Статуту, суд одбија тужиочев захтјев и пресуђује да тужену не може узнемиравати поводом диобе поменутих непокретности.³⁷

Одредба из 1325. године, донесена ради рјешавања конкретних својинских проблема Которана у свакодневном животу, остала је скоро пуних 50 година неизмијењена. Обазривост неопходна у рјешавању ондашњих питања у вези са својином, будући да је ова одредба значила прекид са дотадашњом праксом заснованом на обичајима, у другој половини XIV вијека постала је готово сувишна.³⁸ Томе нарочито иде у прилог чињеница да је коришћењем нотарских исправа за промет некретнина правна сигурност у домену својинских односа досегла завидну мјеру. Наметала се потреба за темељитим рјешењима и питањима оригиналног стицања својине на непокретностима протеклом времена.

Одредбом 375, *De ijs qui possessiones per decem annos possideunt, vel possidebunt per duos annos, non valeant molestrari* из 1367. године, законодавац је прописао "да ће сваки држалац непокретности у Граду и градској околини који их је десет година несметано држао, протеклом тога рока, под условом да га у року од двије године од доношења одредбе нико не узнемири у држању тих непокретности, постати њихов сопственик. Заинтересована лица га више не могу узнемиравати нити имати какве захтјеве у вези са тим непокретностима."³⁹ Исправе с краја

³⁶ СН I, исп. 1059.

³⁷ СН I, исп. 989.

³⁸ Уп: Ж. Бујуклић, *op. cit.*, стр. 119.

³⁹ Stat. Cath., cap. 375.

XIV вијека показују да је ово статутарно правило стриктно примјењивано у пракси.^{39a}

6.3.b Которским Статутом су установљена ограничења права својине у општем интересу и у интересу сусједа, тзв. сусједска права. У општем интересу, а везано за изглед града, постојала су ограничења у погледу начина градње кућа и обавеза одржавања кућа у употребљивом стању. Примјера ради, кућа се подиже на свом терену тек по одобрењу општине; зидове склоне паду Општина може порушити ако то не учини власник.⁴⁰ У општем интересу, из безбједоносних разлога Статутом је прописано да власник не смије отворати прозоре и врата према мору или према ријеци. Кршење ове одредбе повлачило је казну од 100 перпера.⁴¹ У интересу сусједа прописана су ограничења у погледу градње куће, распореда врата и прозора, балкона, крова, употребе споредних зграда, ограничења у погледу круга лица којима може бити дата земља у закуп и низ других. Тако се, на примјер, прозори и балкони нијесу могли правити према вратима сусједне куће,⁴² балкон се није могао правити над кровом сусједне куће,⁴³ са крова једне куће није могла тећи вода на кров друге⁴⁴. Из наведених прописа се уочава да је законодавац настојао да на малом градском простору уреди градњу кућа и друга питања везана за непокретности да би сопственицима омогућио да на објективно ограниченом простору најоптималније користе ствар, а да при томе не ометају друге сопственике у коришћењу непокретности.

Подаци из исправа указују да је у Котору вођен низ спорова због непоштовања сусједних права Статутом установљених. Тако је, на примјер, златар Радоје 10. августа 1333. године тужио златара Милка зато што је градио кућу до његовог земљишта не остављајући потребан, Статутом прописан, размак. Захтијева да тужени поступи по том пропису. Пошто тужени није могао доказати да постоји прописано одстојање, суд пресуђује, сходно статутарном пропису, у корист тужиоца.⁴⁵ У тужби од 15. марта 1336. године се истиче да је тужени *contra formam statuti* направити кућна врата наспрам pročеља цркве, те да стога тужилац захтијева да их затвори. Тужени у тужби одговара "да је могао направити врата према pročељу цркве зато што је правити врата на својој кући да зато тужилац нема право да захтијева да их затвори." Судије

^{39a} Државни архив у Котору, *Acta notarialia*, vol. III, стр. 189, 15. X 1394; стр. 212, 4. XII 1394; стр. 324, 8. VII 1395; стр. 849, 12. IV 1398.

⁴⁰ Stat. Cath., cap. 243, *De muris veteribus et ruinosis*; cap. 230, *De divisione platearum et vijs domorum in civitate*.

⁴¹ Stat. Caht. cap. 241, *De portis non apereindis parte mari, vel fluminis*.

⁴² Stat. Cath., cap. 240, *De porta canipa, kacienda*; cap. 238, *De finestris et balchonibus*.

⁴³ Stat. Cath. cap. 233, *De salarijs supra tectum*.

⁴⁴ Stat. Caht. cap. 235, *De revolutione tecti*.

⁴⁵ СН I исп. 1040.

су, пошто су установиле да је тужилац противно одредби Статута направио врата, пресудиле у корист тужиоца и наредили да тужени врата затвори.^{45a} Слични спорови вођени су и око непоштовања статутарне одредбе везане за употребу заједничког зида при градњи куће⁴⁶, прелаза преко земљишта,⁴⁷ одредби о прављењу врата и прозора насупрот кућа.⁴⁸ Понекад су, како упућује исправа од 8. II 1337. године, сопственици и мимо постојећих статутарних одредби, односно ограничења, могли уговорати и другачији поступак у погледу коришћења ствари. Тако су златар Мишко и постолар Милоје уговорили "да на својим кућама по својој вољи могу отворати прозоре, балконе и врата".⁴⁹

Исправе показују такође да су сопственици мимо наведених ограничења установљених Статутом имали и низ других која су сами уговором установљавали.⁵⁰ У вези са испуњавањем тако установљених ограничења било је потешкоћа, на шта упућују неке исправе⁵¹, без обзира на то што су ове обавезе настале из потребе да сопственици међусобно омогуће што економичније и потпуније коришћење расположивог земљишта и кућа. Тако је, на примјер, противно уговору сачињеном са свештеником, Доброслав, зет Коданов, направио прозор на зиду своје куће. Судије су пресудиле да тај прозор остане и даље, али су забраниле Доброславу да кроз њега било шта баца.⁵² Очигледно је да су се у просуђивању овог случаја судије, услед недостатка адекватног прописа, руководиле захтјевом фактичке и правне цјелисходности.

Све наведено упућује на закључак да су статутарни прописи у овој правној области поштовани, али да су уговорне стране понекад склапале уговоре "заобилазећи" статутарне прописе.

б.3.с За ванградско подручје је важио особени статутарни режим у вези са обрадом и одржавањем непокретности.^{52a} Статутарно регулисање ових питања се у великој мјери ослања на обичај и врши његову корекцију у оним случајевима када су измијењени односи у свако-

^{45a} СН II исп. 1033.

⁴⁶ СН II исп. 518, 17. XI 1333. год.

⁴⁷ СН I исп. 11, 23. VII 1326; исп. 12, 23. VII 1326; СН II, исп. 996, 15. IV 1329; исп. 1002, 15. IV 1329.

⁴⁸ СН II исп. 946, 16. IX 1335.

⁴⁹ СН II исп. 1477. 18. II 1337.

⁵⁰ СН I исп. 344, 26. VI 1327; исп. 1255, 6. V 1335, исп. 507, 10. II 1330. исп. 870, 4. I 1332, СН II исп. 961, 9. XII 1331. исп. 1217, од 27. III 1335.

⁵¹ Нпр. СН I исп. 542, 9. VI 1330; исп. 843, од 9. V 1331, исп. 1217, од 27. III 1335.

⁵² СН I исп. 542, 9. VI 1330.

^{52a} Stat. Cath. cap. 248, De viis extra nostra civitatis qui sint cubotium sex; cap. 248. De vijs publicis vinearum et terrarum; cap. 253, De vineis et Terris, quae vadut versus monte; Cap. 255, De vineis, vel Terris aquam ex alto recipientibus; cap. 111, De damnificis extra civitatem; cap. 110, De vineis incisus, et arboribus ad forensibus; cap. 250.

дневној пракси захтијевали адекватније регулисање, или је пак примјена, односно одсуство обичајних правила у пракси стварало тешкоће. Установљена сусједска права нарочито у погледу коришћења пута указују да се и на подручју градске околине, слично као и у граду, установљавају ограничења права својине. Упркос томе, број спорова око повреде сусједских права није смањен. У исправама налазимо низ тужби покренутих управо због непоштовања обичајем и Статутом установљених правила у вези са одржавањем и коришћењем ванградских некретнина. У расправи и приликом пресуђивања странке и суд се упорно позивају на Статут.⁵³

6.4. Низ сачуваних тестамената указује да су статутарни прописи о сачињавању тестамената у граду и ван града^{53a} поштовани и да ни са формалне ни са садржинске стране није било пропуста у нотарској пракси уписивања тестамената. Ипак, у исправама се може наћи довољно доказа о томе да је било пропуста, али да их све није могуће побројати и да су забиљежени свакако само они гдје су странке биле правно заинтересоване. Навешћемо само два примјера, нарочито илустративна. У једној исправи се тражи "свођење тестамената у јавни облик" које свођење врши градски нотар, а који је поводом тога напоменуо да му је донијет тестамент на обраду, али да у њему постоји сумњиво оштећено мјесто, те да се стога тај дио тестаменталне цедуље не може прихватити као правно ваљан.⁵⁴ Друга исправа је спор од 15. априла 1332. год. Тужитељица у овом спору (кћерка покојнице) тужи извршитеља тестамената своје мајке тражећи да се тестамент не убиљежи код нотара, јер је тестваторка, њена мајка, противно одредби Статута располагала са преко једне четвртине имовине. Занимљиво је да су судије донијеле пресуду позивајући се на Статут и на консултације са старим људима града. Дозволили су убиљежавање тестамената у књигу исправа, али су забранили извршитељима тестамената да расподјељују преко четвртине, будући "да три четвртине оставштине припада тужитељици по Статуту".⁵⁵

6.5. Статут садржи приличан број одредби о миразу и обавези његовог давања дјевојкама приликом удаје било од стране родитеља, браће

⁵³ СН II, исп. 261, 18. I 1333; исп. 1086, 18. II 1337, исп. 1126, 15. IV 1337, исп. 1123, 15. IV 1337, исп. 1032, 21. VII 1335. исп. 1118, 15. IV 1337.

^{53a} Stat. Cath., cap. 187, De testamentis factis extra civitate; cap. 188, De constitutione epitroporum; cap. 190. De potestate epirtroporum; cap. 193, De forma testamenti filij uxorati.

⁵⁴ СН II, исп. 1042, 15. IV 1336.

⁵⁵ СН I, исп 982.

или других сродника.⁵⁶ Велики број исправа потврђује да су статутарни прописи који регулишу ова питања већином поштовани.^{56a}

На основу сачуване архивске грађе стиче се, међутим, утисак да су знатно бројније исправе у којима се констатује да се миразна добра дата у прђију поклањају⁵⁷, залажу⁵⁸, путем њих врши исплата куповне цијене⁵⁹, што је све било противно Статуту. Таква располагања имовином чине не сао муж и његови сродници већ и жене у чијој су својини миразна добра. Лијепу илустрацију овог навода пружа исправа закључена 4. VII 1334. године у којој се наводи "да жена, власница миразне куће посве самостално, а ради своје болести, залаже половину", наглашавајући при том "да због тога њеног мужа нико не смије сметати".⁶⁰ Очигледно је да је сасвим свјесно заобишла статутарни пропис о томе да се миразна добра након женине смрти враћају породици из које је дошла.

Врло се често у исправама из ове области сријећу судски спорови. Претежан број спорова водиле су жене тражећи повратак своје прђије од мужа у случају развода брака⁶¹, или у случају мужевљеве смрти од пасторака,⁶² или у случају очеве смрти од маћехе.⁶³ У току XIV вијека нарочито су бројни спорови које су удовице око повраћаја мираза водиле са извршитељима тестаментa покојног мужа⁶⁴ или мужевљевим сродницима.⁶⁵ Није занемарљив ни број судских спорова у којима удовице енергично наступају у одбрану својих права, не дозвољавајући реализацију мужевљевих дугова из своје прђије⁶⁶. Били су, нарочито у првој половини XIV вијека, учестали спорови вођени против очева и њихових сродника ради повратка мајчиних миразних добара.⁶⁷

⁵⁶ Stat. Cath. cap. 149, De Dote et Parchivio; cap 150, De vestimentis sponsarum; cap 151, De annulo sponsa; cap. 152, De donationibus sponsarum super parchivium; cap. 154-159, cap. 161, 162, 164 и 165.

^{56a} Државни архив у Котору, Acta notarialia, volumen III, стр. 255 12. XI 1395, стр. 317, исп. 1, 10. VI 1396, стр. 401, исп 1, 7. II 1397; стр. 435; исп. 1. 11. IV 1397; СН I исп. 1306, 12. VI 1335; исп. 1242, 24. IV 1335; исп. 1142, 31. I 1335; исп. 334, 15. VI 1327; исп. 141, 20. X 1326; СН II исп. 433, 24. X 1327; исп. 1122 10. IV 1333; исп. 58, 23. VIII 1326; исп. 19, 15. VII 1326; исп. 948, 29. II 1322; исп. 104, 262, 146, 506, 527, 906, 915, 927, 934, 954, 1119, 1231, 1273, 1296 и низ других.

⁵⁷ СН II исп. 202, 4. XII 1332, исп. 805, 17. IV 1334.

⁵⁸ СН II исп. 832, 1. V 1334; исп. 833, 1. V 1334; исп. 1008, 15. IV 1329.

⁵⁹ СН II, исп. 656, 17. XI 1334; СН I исп. 1042, 10. VIII 1332.

⁶⁰ СН II, исп. 527.

⁶¹ СН I, исп. 1119, 10. IV 1333.

⁶² СН I, исп. 1128, 16. IV 1333.

⁶³ СН I, исп. 1064, 1. III 1333.

⁶⁴ СН I, исп. 527, 17. IV 1333.

⁶⁵ СН I, исп. 1122, 10. IV 1333.

⁶⁶ СН I, исп. 983, 15. IV 1332; СН II исп. 490 21. XI 1333.

⁶⁷ СН I, исп. 1090, 10. IV 1333; СН II исп. 490, 21. XI 1333.

У правној пракси из ове области присутни су случајеви одступања од правилне и обавезне примјене статутарних прописа вршени од стране општинских нотара. По истом питању примјењујући прописе градске судије и нотари поступају различито: судије поштују пропис, а нотари га заобилазе. Примјера ради, статутарни пропис о томе да жена не може јемчити за мужа за износ већи од пет перпера је од стране судија у једном судском спору из 1337. године примијењен приликом доношења пресуде. У пресуди овог спора вођеног ради реализације мужевљевог дуга од 7,5 перпера за који је жена јемчила повјериоцу својим миразом наведено је да "повјерилац може узети 5 перпера из мираза жене, а да се за преостали износ дуга од 2,5 перпера упућује на дужников посјед".⁶⁸ У другом случају пропис је изигран од стране странака и нотара. Мимо и противно овом пропису нотар је извршио верификацију исправе о јемству жене 9. VII 1326. године. У исправи је наведено "да за дуг од 87,5 перпера жена јемчи миразним добрима неком млетачком трговцу, те да се о томе сачињена исправа своди у јавни облик и да је правно ваљана"⁶⁹.

У претежном броју горе наведених исправа помиње се непоштовање или недоследно поштовање статутарних прописа од стране уговорних страна. У свим споровима пак стриктно се примјењује пропис, што је временом утицало и на измјену понашања странака код реализације разних уговора о миразу. Постепено се и код појединаца изграђује свијест о томе да се морају поштовати статутарни прописи о обавези давања мираза, о томе да је мираз неприкосновена својина жене и да не смије служити за покриће мужевљевих дугова мимо дозвољеног износа, као и да се након смрти жене враћа у породицу из које је добијен. Крајем XIV вијека знатно је смањен број исправа овакве врсте.⁷⁰

Нотарски материјал обилује низом још веома интересантних исправа приватноправног карактера у којима се странке и суд позивају на статутарне прописе, инсистирајући на њиховој примјени. Има забиљежених и таквих исправа из чије се садржине сасвим јасно да закључити да су учињене *contra legem et statutu* и да зато не могу имати ваљану правну потврду. Све то заслужује нове додатне анализе и знатно више простора од оног који је предвиђен овом приликом. Сав анализирани материјал и без ових додатних истраживања ипак даје довољно основа за одговоре на питања постављена на почетку нашег истраживања.

⁶⁸ СН I исп. 1090, 10. IV 1333; СН II исп. 954, 4. XI 1335.

⁶⁹ СН I, исп. 27, 19. VII 1326.

⁷⁰ Државни архив у Котору, *Acta notarialia*, volumen III, стр. 361, исп. 1 2. X 1396; стр. 481, исп. 2, 11. XI 1397; стр. 255; исп. 1 12. XI 1395; T. Smičiklas, *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb 1904 - 1934, св. VI, 27. VI 1883.

7. Анализирани материјал показује да су у XIV вијеку у Котору примјењивани у пракси статутарни прописи који су већином базирани на правилима општег права, са примјесамa локалног обичајног, словенског и траговима византијског права. Органи которске општине у свим инстанцама су инсистирали на стриктној примјени Статута, мада је у извјесној мјери било, нарочито почетком XIV вијека, присутно и његово непоштовање изражено као директно кршење правног прописа или његово изигравање. Разлог томе треба свакако и првенствено тражити у живо присутној и дубоко укоријењеној ранијој обичајној пракси регулисања приватноправних односа, као и чињеници да се радикалан раскид са том праксом баш зато и није могао обавити посве несметано и без иједног намјерног или случајног пропуста материјалноправне или формалноправне природе.

У уговорној и судској пракси XIV вијека било је, осим Статута, у примјени и обичајно право. Примјена обичајног права изричито је прописана у которском Статуту за случајеве постојања правне празнине у прописима. Број исправа с почетка XIV вијека у којима се градске судије код рјешавања спорова позивају на обичајно право, или пак да судије у поступку доношења пресуде консултују познаваоце обичаја у граду - није занемарљив.

Имајући речено у виду, сасвим је разумљиво да су которски законодавци суочени са непостојањем адекватне норме за настали случај често током XIV вијека мијењали Статут, било доношењем нових или мијењањем и допуном постојећих закона. Логично је стога да су прописи и правна пракса с почетка и краја XIV вијека са прилично међусобних одступања у садржинском погледу, али да је независно од тога и у једном и у другом праву у пракси инсистирано на поштовању закона у формалном и материјалном смислу. Ригорозно је кажњавано непоштовање или погрешна примјена прописа од стране надлежног органа, мада је, упркос томе, такве пропусте у пракси могуће уочити.

Nevenka Bogojević-Glušćević

REGOLE STATUTARIE E PRASSI GIURIDICA A KOTOR (CATTARO) NEX XIV SECOLO

Riassunto

Simile agli altri comuni mediterranei nel Medioevo anche la città di Cattaro sulla costa adriatica era un comune autonomo con un ordinamento giuridico e comunale indipendenti. La città ebbe la sua crescita nel XIV secolo.

In tale epoca la fonte principale del diritto civile era lo statuto della città. Le norme statutarie, per quanto il loro carattere, erano prevalentemente quelle d'intervento, perchè la maggior parte di esse poneva come obiettivo la rottura con la regole consuetudinaria finora vigenti. Le norme statutarie sono negli ambiti concettuali del reciproco diritto romano combinato con alcune regole giuridiche che rappresentano l'espressione delle specificità locali civiche.

Una vera immagine della quotidiana giuridica della città di Cattaro nel XIV secolo non viene offerta dallo Statuto della città, ma dai libri notarili civici dove vengono conservati vari documenti del diritto pubblico e del diritto privato che sono i testimoni dell'applicazione o non applicazione delle regole giuridiche nella prassi. L'analisi di tali documenti dimostra che le regole statutarie venivano rispettate in prassi e che gli organi comunali di tutte le istanze insistevano sulla loro applicazione precisa. Nello stesso tempo risulta che, in particolare all'inizio del XIV secolo, le sopradette regole non venivano rispettate in una certa misura, sia in forma di diretta trasgressione delle regole giuridiche, oppure come aggiramento di esse. Il motivo deve essere cercato, senza alcun dubbio, nella prassi consuetudinaria del regolamento dei rapporti giuridici privati che era oggettivamente presente e profondamente radicata, nonchè nel fatto che la rottura radicale con tale prassi proprio per questo motivo non poteva funzionare in maniera indisturbata e senza alcuna omissione della natura giuridica-materiale oppure giuridica-formale. Non è neanche da trascurare il numero dei documenti che provengono dall'inizio del XIV secolo dove i giudici civili, risolvendo alcune controversie, richiamano al diritto consuetudinario esistente, vale a dire che nel procedimento dell'emissione di sentenze consultano i conoscitori dei costumi. Tale possibilità viene espressamente prescritta nello statuto per il caso dell'esistenza della lacuna di legge il che viene, come indicato, rispettato nella prassi da parte dei giudici. Avendo presente il sopradetto, è assolutamente comprensibile perchè i legislatori di Cattaro, venendo confrontati con l'inesistenza delle norme adeguate per i certi casi, cambiavano spesso lo statuto, in particolare nel corso del XIV secolo, emanando, le nuove oppure cambiando o completando le vecchie leggi. È logico, altresì, che le regole e la prassi dall'inizio e dalla fine del XIV secolo hanno molte differenze reciproche nel contenuto, ma indipendentemente da questo, sia per quanto riguarda uno che altro diritto e prassi, veniva ricercata e rigorosamente punita inosservanza delle leggi oppure l'applicazione sbagliate del diritto da parte degli organi competenti.